

תוכנית לימוד לסמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

13400

“מורנו” להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

מכון גבוה
ללימודי היהדות
ירושלים

דיני מוקצה (שיעור 12)

בסיס לדבר המותר והאסור

יחידה מספר 49

בשיעור הקודם למדנו כמה מגדרי בסיס לדבר האסור. בשיעור זה נעסוק במצבים שעל הבסיס מונח גם חפץ שמותר לטלטלו, או שהבסיס טפל לחפץ שמותר לטלטלו.

בסיס לדבר המותר והאסור

משנה מסכת שבת פרק כא משנה א

נוטל אדם ... כלכלה והאבן בתוכה

מדוע מותר לטלטל את הכלכלה (סל) שהאבן בתוכה, הרי היא בסיס לדבר האסור! הגמרא דנה בשאלה זו –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמב עמוד א

כלכלה והאבן בתוכה. ואמאי? תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור! - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן. ולישדינהו לפירי, ונישדי לאבן, ונינקטינהו בידים! - כדרבי אלעי אמר רב: בפירות המיטנפין, הכא נמי - בפירות המיטנפין - ולינערינהו נעורי! - אמר רב חייא בר אשי אמר רבא: הכא בכלכלה פחותה עסקינן, דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה

רש"י מסכת שבת דף קמב עמוד א

תיהוי כלכלה בסיס - והיא עצמה תיאסר.

מליאה פירות - דעיקר נעשית בסיס לפירות, הלכך אבן מיטלטלת אגב כלי ופירות, שהוא מותר. ונינקטינהו בידים - ילקטם מעל הארץ בידיו, ויחזירה לכלכלה, ויטלטלם, ולמה התירו אבן לטלטל אגב כלי ופירות? בפירות המיטנפין - בפירות מבושלין ורכין מאד, כגון תאנים ותותים וענבים, שאם ישליכם לארץ יטנפו. ולנערינהו נעורי - עד שישתלקו הפירות מן האבן לתוך הכלכלה לצדדין, וישליך האבן לבדה בנעורתה. פחותה - שנפחית דופנה או שוליה.

חברותא שבת דף קמב עמוד א

מקשינן: ואמאי, תיהוי כלכלה בסיס לדבר האסור ותאסר בעצמה משום מוקצה! אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן, שהיא בסיס לדבר האסור והמותר, ובכגון זה שהדבר המותר חשוב מהדבר האסור, אנו רואים את הבסיס כמשמש את הדבר המותר בעיקר, והוא לא נעשה למוקצה. ומקשינן: ולישדינהו לפירי, ונשדי לאבן [הרי יש לו אפשרות להשליך את הפירות והאבן מהכלכלה], ונינקטינהו בידים [וילקט את הפירות בידיו] מהארץ, שכן הדין הוא שכאשר מונח על דבר המותר דבר מוקצה, ואין הדבר המותר מקבל דין בסיס מסיבה מסוימת, ומותר לטלטלו, יש להשליך ממנו את המוקצה [אם אפשר] לפני טלטולו, כמבואר במשנה הבאה! ומתצינן: יש להעמיד את המשנה כדרבי אלעי אמר רב, שפירש את המשך המשנה בפירות המיטנפין, כגון תאנים ותותים שנטנפים בהשלכתם ארצה. הכא נמי - בפירות המיטנפין, שייפסדו אם ישליכו אותם לארץ. ובמקום הצורך לא חייבו חכמים לנער את המוקצה. ואכתי מקשינן: ולינערינהו נעורי לפירות בתוך הכלכלה הצידה, וכשתהיה האבן מופרדת מהם, ינער אותה החוצה! אמר רב חייא בר אשי אמר רב: הכא בכלכלה פחותה [שיש בה חור בדופן או בשוליים] עסקינן, דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה. ואם ישליכנה, יפלו הפירות מהכלכלה דרך החור. וכיון שאין אפשרות להשליך את המוקצה, מותר לטלטל את הכלכלה עמו

בשיעור הקודם למדנו שאם חפץ נעשה בסיס לדבר האסור, אין היתר לטלטלו, גם אם המוקצה סר ממנו במהלך השבת. ואם הבסיס לא נאסר, יש חובה להפיל את המוקצה בהקדם האפשרי. החלק השני של סוגיה זו מרחיב את הדיון בכך. הגמרא מציעה מספר אפשרויות להוצאת האבן מהסל, ומבארת שאם הפירות ייפגעו, או שיש צורך מסוים באבן, אין חובה להפיל אותה. יש מספר נקודות לעיון נוסף בחלק השני של הסוגיה, נרחיב אודותם בהרחבות. במהלך השיעור אנו מתמקדים בחלק הראשון.

❖ **הרחבות – מהי מסקנת הגמרא? בירור בשיטת הרמב"ם**

❖ **הרחבות – האם האבן צריכה להיות מיועדת לשמש כחלק מדופן הסל מלפני השבת?**

הגמרא מבארת שהסל אינו בסיס לדבר האסור (האבן) מפני שהסל מלא גם בפירות. מכאן אנו למדים שאם החפץ הוא בסיס לדבר האסור, אך גם לדבר מותר, מותר לטלטלו, ולא נעשה בסיס לדבר האסור. הגמרא בדף מז ע"א דנה בגדרי המשנה –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מז עמוד א

אמר רבי זירא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן אמר רבי חנינא אמר רבי רומנוס: לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה. אמר ליה רבי זירא לרבי אסי: מי אמר רבי יוחנן הכי? והתנן: נוטל אדם בנו והאבן בידו, או כלכלה והאבן בתוכה. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בכלכלה מלאה פירות עסקינן. טעמא - דאית בה פירי, הא לית בה פירי - לא! אשתומם כשעה חדא ואמר: הכא נמי - דאית בה קרטיין. אמר אביי: קרטיין בי רבי מי חשיבי? וכי תימא - חזו לעניי, והתניא: בגדי עניי - לעניי, בגדי עשירים - לעשירים, אבל דעניי לעשירים - לא!

רש"י מסכת שבת דף מז עמוד א

אמר ר' רומנוס לי התיר רבי לטלטל מחתה - של לבונה באפרה, קא סלקא דעתך באפרה - עם אפרה קאמר, שהאפר מוקצה ולא היו צריכין לו, ואשמעינן דאגב מחתה דאיכא תורת כלי עליה - טלטלה עם אפרה. נוטל אדם - הכלכלה בשבת והאבן בתוכה. הא ליכא פרי לא - דכלי נעשה בסיס לאבן וטפלה לו, ובטל תורת כלי דידיה, והכי נמי נעשית מחתה בסיס לאפר, ור' יוחנן שמעינן ליה לעיל, דכר' יהודה סבירא ליה. דאית ביה קרטיין - שנשתיירו מן האור, ולבונה דחזיא להריח, ואגב לבונה מטלטל למחתה עם אפרה, דומיא דכלכלה מלאה פירות והאבן בתוכה. קרטיין - של שיור לבונה. בי רבי - דנשיא ועשיר הוה, מי חשיבי. בגדי עניי - שלש על שלש, או שחוטן עבה - הוה בגדים לעניי לענין טומאה. בגדי עשירים - שלשה על שלשה הוה בגדים לעשירים, וכל שכן לעניי, אבל בגדי עניי לעשירים - לא הוה בגד גביהו, ולא מקבלי טומאה, הכא נמי: בי רבי בטלי קרטיין.

חברותא שבת דף מז עמוד א

אמר רבי זירא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן אמר רבי חנינא אמר רבי רומנוס: לי התיר רבי לטלטל מחתה של לבונה, ב [יחד עם] אפרה! שהתיר לי את טלטול האפר המוקצה יחד עם המחתה שאינה מוקצה. אמר ליה רבי זירא לרבי אסי: וכי מי אמר רבי יוחנן הכי? והתנן: נוטל אדם בנו והאבן בידו, או כלכלה [סל] והאבן בתוכה. ואינו חושש משום טלטול מוקצה. ואמר על כך רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכא, בכלכלה מלאה פירות עסקינן. שהיא בסיס לדבר המותר והאסור, ועיקר הבסיס הוא לפירות שאינם מוקצה. והשתא דייק רבי זירא: טעמא דמטלטלין את הקערה שיש בה אבן, משום דאית בה פירי. הא לית בה פירי - לא מטלטלין, לפי שהכלכלה היא בסיס לאבן. ונוקטת הגמרא את לשון הכתוב בדניאל ד: אשתומם רבי אסי כשעה חדא, ואמר: הכא נמי לא מדובר שהמחתה היתה בסיס לאפר בלבד אלא - דאית בה קרטיין, חתיכות לבונה הראויים להרחח, שאינם מוקצה, ולכן יכול לטלטל את המחתה ואגב כן מיטלטל גם האפר. אמר אביי: קרטיין - בי רבי, בביתו של רבי שהיה עשיר - מי חשיבי? ואם כן, נמצא שהאפר אינו טפל, והטילטול מתייחס גם אליו. וכי תימא - חזו הקרטיין לעניי, ולכן אפילו בבית רבי הם חשובים, ושפיר מטלטלין למחתה עם האפר. אי אפשר לומר כן. כי והתניא: בגדי עניי, כגון אריגים קטנים שיש בהן רק שלש על שלש אצבעות, נחשבים כבגד לגבי קבלת טומאה - רק לעניי! בגדי עשירים שיש בהם שלשה על שלשה טפחים, נחשבים כבגד לגבי טומאה גם לעשירים. אבל בגדים דעניי - לגבי עשירים לא חשיבי בגד, ובהיותם אצלם אינם מקבלים טומאה כלל. והוא הדין לדין מוקצה של הקרטיין, שבטילה חשיבותם בהיותם אצל עשירים

מותר לטלטל את הכלכלה שהאבן בתוכה רק מכיוון שיש בה גם פירות, וממילא היא בסיס לדבר האסור והמותר. מדין הגמרא עולה קריטריון חשוב - עצם הימצאות דבר המותר בטלטול על הבסיס אינו מספיק בכדי להתירו. צריך שהדבר המותר יהיה חשוב. כפי שעולה מהשקלא וטריא בגמרא, מידת החשיבות תלויה בבעלים. בהמשך נבאר מאין נובע קריטריון זה, ונגדיר אותו.

הרא"ש בתשובתו סיכם את גדרי ההלכה -

שו"ת הרא"ש כלל כב סימן ח

מותר לטלטל ההיתר בעוד שהאיסור עליו ואפילו במניח שנעשה בסיס לו. והוא שיהיה בסיס כמו כן לדבר ההיתר ... כל דבר המוקצה מחמת גופו כאבן, ודבר המוקצה מחמת איסור, כנר שהדליקו בו בשבת, דאתקצאי לבין השמשות, אינו מותר לטלטלו אפילו עם ההיתר כל היכא דמצינו לנעוריה ולמשדיה ולמנקטיה ... אם צריך למקום הכלכלה ... מטלטלה עם הכל, כיון שנעשית בסיס אף לדבר המותר, מותר לטלטל הכל לצרכו. וכנונא (מחתה) אגב קטמיה (אפרו), שלפני השבת הכין אותו לשימוש בשבת) שהתירו, אף על גב דאיכא עליה שברי עצים, משום דנעשית הכנונא בסיס לדבר האסור, דהיינו שברי עצים, ולדבר המותר דהיינו האפר, שמותר לכפות בו צואה, משום דלא איפשר למינקט קיטמא לחודה

על הבסיס נמצא דבר המותר בשימוש. לכן האדם לא הקצה את הבסיס משימוש, ולא נעשה בסיס לדבר האסור. בתחילת השיעור הקודם למדנו שאם מוקצה מונח על חפץ, באופן שהחפץ אינו בסיס לדבר האסור, חובה לנער את המוקצה מעליו (כאשר מסוגל לעשות זאת, באופן שלא יפגע בחפציו או בשימוש במקום הזקוק לו). הוא הדין לבסיס לדבר המותר והאסור, כפי שעלה מדין הגמרא אודות הכלכלה שיש בה אבן ופירות. בשיעור הקודם למדנו כמה דוגמאות למצבים המקשים על הפלת הפירות - כגון חפצים שבריים באזור המוקצה, צורך לסלק את החפצים כולם כדי להשתמש במקומם. במקרה זה של הכנונא-המחתה, יש היתר נוסף. רצונו להשתמש בחפץ המותר, ואם ינער את האיסור, גם החפץ המותר ייפול ולא יוכל להשתמש בו. גם במקרה זה מותר לטלטל את הבסיס יחד עם המוקצה.

ברם, גם אם החפץ שאסור לטלטלו עשוי להינזק מהשלכת תכולת הבסיס, מותר לטלטל את הבסיס יחד עם האיסור וההיתר שעליו –

ב"ח אורח חיים סימן שי אות ג

נראה לפע"ד דדוקא באבן, דלא חשיב כלום, אמרינן דאין לטלטלו עם הפירות לכתחלה היכא דאפשר לנערו ולהשליכו לחוץ, אבל שאר דבר איסור ... לא החמירו עליו לנערך ולהשליכן ... כשמשליכן לחוץ ילכו לאיבוד, הילכך לא החמירו עליו, כיון דמדינא ליכא איסורא. והוא הדין כל כיוצא בזה – היכא דאיכא בדבר האיסור הפסד ממון, לא החמירו עליו להשליכו לאיבוד, מה שאין כן אבן, דלא חשיב כלל, החמירו עליו להשליכו

דבריו פוסק המג"א (סימן שי סקי"א), ומשמע שאף המשנ"ב (בשער הציון סימן שט סקי"ז) מסכים עם דבריו.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שט סעיף ג

כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים, כגון: תאנים וענבים, יטול אותה כמו שהיא; שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם. והני מילי כשאין צריך אלא לפירות או לכלכלה; אבל אם היה צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שי סעיף ח

כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, מותר לטלטלו, כגון: מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה, ויש עליה ג"כ שברי עצים שהם אסורים בטלטול, מותר לטלטל מחתה כמו שהיא; וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור; אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, בטל אצלו ואסור לטלטלו. וטעם היתר טלטול זה משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה, או אם צריך למקום המחתה; ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה, לא יטלטלנה כמו שהיא, אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה. הגה: וכן אם יוכל לנער האיסור לחוד, ינערו ולא יטלטלנו עם ההיתר

דבר זה נכון גם ביחס לדלת בית שתלוי עליו מוקצה –

משנה ברורה סימן רעז ס"ק ז

אין איסור בטלטול הדלת משום הנר המוקצה הקבוע בה לפי שהדלת לא נעשית בסיס לנר לפי שהיא חשובה שמשמשת לבית ובטלה אצלו ולא להנר

הדיון שם הוא אודות איסור הזנת הנר בעודו דולק (מפני שמבעיר ומכבה על ידי מעשה זה). אך הדלת איננה בסיס לדבר האסור, מפני שהיא משמשת בעיקר את הבית, ולא את הנר.

חשיבות החפץ המותר

בשיעור הקודם למדנו את דבריו היסודיים של תרומת הדשן –

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קצג

מניח בערב שבת אפילו באקראי, הואיל ויודע שהמוקצה יהא נח על החפץ בשבת, גם החפץ נעשה מוקצה, מפני שמקצה דעתו ממנו

איסורו של הבסיס נובע מכך שהמניח מקצה דעתו מטלטול הבסיס. כאשר מונח על הבסיס גם דבר היתר, הראוי לשימוש, האדם אינו מקצה את דעתו מטלטול הבסיס, מכיוון שדעתו על החפץ המותר. לאור זאת עלה הדיון בגמרא (דף מ"ז ע"א) שלמדנו לעיל, אם החפץ המותר הוא חשוב מספיק בכדי להצדיק את זה שהוא לא יהיה מוקצה.

כיצד אומדים את חשיבותו של החפץ?

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל סז סעיף ד

על פי הכללים המבוארים נתברר, שכשהדליקו מנורה על שלחן, אסור לטלטל השלחן, שהרי השלחן הוא בסיס למנורה ונרותיה, אם לא שיהיה מונח על השלחן בין השמשות לחם, דאז היו בסיס לאיסור והיתר, וההיתר חשוב יותר מהאיסור שהרי צריך לסעודת שבת

החיי אדם מבאר שהלחם חשוב מהנרות מכיוון שיש בו צורך לשבת עצמה. כך פסק המשנה ברורה –

משנה ברורה סימן רעז ס"ק יח

אם היה מונח על השלחן בין השמשות גם ככרות ושאר דברים שצריך לשבת פשיטא דהם חשובים יותר מן הנר הפוסקים מסיקים מכך שהגדרת החשיבות היא לפי הצורך הנוכחי שיש בחפץ המותר –

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כב שאלה יז

שאלה: דבר שבסיס לדבר האסור ולדבר המותר, דאזלינן בתר דבר החשוב (סימן ש"י סעיף ח'), האם דבר החשוב הוא לפי שוויון וערכו, או לא. למשל, מה דין סידור תפילה ומאה דולר, המונחין על גבי בסיס. תשובה: דבר החשוב לא דיינינן רק לפי שוויון, דוודאי באופן דסידור וכסף יש לסידור חשיבות יותר מכסף. ואם יש לו משקפיים ומעות ע"ג בסיס, כיוון דצריך הוא למשקפיים מיד, הו"ל משקפיים כדבר חשוב לגבי מעות. ולא משנה כמה אלפי דולר מונחים כאן, כיוון דצריך עכשיו את המשקפיים יותר מהמעות. אכן אם יש לו עוד זוג משקפיים, ולא צריך משקפיים אלו כעת, חשיבי להו מעות כדבר החשוב. ואם היה לו כיכר והון רב על הבסיס, אזלינן בתר הכיכר כיוון דצריך להאי כיכר בשבת.

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק כ הערה רלא

נראה דאזלינן בתר חשיבותא בעיני הבעלים באותה השעה, וכמו שמצינו לגבי לחם, שהוא חשוב יותר מן המנורה שעל השולחן, מכיוון שצריך את הלחם לסעודת השבת. אם כן מסתבר, דאם מונח על השולחן סכום כסף יחד עם דבר של היתר, לא אמרינן שנלך אחר כמות הכסף וערכו, אלא אמרינן מה חשוב לאדם יותר באותה השעה. ואם כעת הדבר המותר חשוב לו יותר, אין השלחן נהפך לבסיס לדבר האסור גם אם שווי הכסף גדול

ברם, הגרש"ז בתשובה מגדיר את החשיבות באופן שונה –

ארחות שבת פרק יט סעיף רפה

יש שהורו שהדבר תלוי אם היה האדם צריך לוותר על אחד מאותם החפצים, על איזה מהם היה מעדיף לוותר, דאותו חפץ שהיה מוותר עליו הוא הפחות חשוב מבין שניהם

שם הערה תיד

כן מסיק הגרש"ז א"א זצ"ל בתשובה המובאת בריש ספר טלטולי שבת אות יד ... ונראה דאף לפי דעת הגרש"ז זצ"ל, אם החלות או היין מונחים על השולחן בזמן בין השמשות, אין השולחן נעשה בסיס לדבר האסור ... דמכל מקום החלות והיין נחוצות לו, ועיקרו של השולחן מיועד לסעודת השבת, לכן נחשב השולחן בסיס להן

אף הגרש"ז מגדיר את החשיבות "בעיני הבעלים באותה השעה" (כלשון השש"כ). אך אבן הבוחן לחשיבות אינה מהו הדבר השימושי לאדם, אלא על מה האדם היה מוותר, אילו היה נאלץ לוותר על אחד החפצים. לדוגמא – אילו יהיה סכום כסף גדול, וסידור, מונחים על השולחן. לפי האג"מ והשש"כ, לכסף אין כל שימוש בשבת, ועל כן הסידור תמיד יהיה חשוב יותר. אך לפי הגרש"ז, מסתבר שאדם היה מעדיף לוותר על הסידור ולא על הכסף, למרות שאין לאדם שימוש בכסף באותה עת, ועל כן הכסף היה נחשב החשוב יותר. חשוב לשים לב לסיוג שהובא בסוף הדברים. עולה שגם לפי הגרש"ז יש שני קריטריונים לחשיבות – א. ביחס לאדם – על איזה מהחפצים היה האדם מעדיף לוותר? ב. ביחס לבסיס – האם הבסיס מיועד לחפץ המותר יותר משהוא מיועד לחפץ האסור? אם כן, הבסיס מהווה בסיס בעיקר לחפץ המותר, למרות שבאופן כללי האדם מייחס יותר חשיבות לחפץ האסור.

אם כן, אם מדובר על שולחן השבת, ומונחים עליו ברכון וסכום כסף, יתכן והגרש"ז יודה, שמכיוון שהברכון הוא חלק מסעודת השבת, הבסיס הוא בסיס לברכון יותר משהוא בסיס לכסף.

לסיכום:

במשנה (מסכת שבת פרק כא משנה א) נאמר שמותר לטלטל כלכלה שיש בתוכה אבן. הגמרא (מסכת שבת דף קמ"ב ע"א) מבררת – מדוע הכלכלה אינה בסיס לדבר האסור? רבי יוחנן מבאר שהמשנה עוסקת בכלכלה מלאה פירות, וממילא מדובר בבסיס לדבר המותר והאסור.

למסקנת הגמרא מדובר באבן שמהווה דופן לכלכלה, אך הגמרא אינה דוחה את העיקרון של דברי רבי יוחנן. מותר לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור. כמובן שהיתר זה הוא לפי הקריטריונים שלמדנו בשיעור הקודם – יש להסיר את המוקצה כאשר זה מתאפשר, בלא פגיעה ברכוש אחר (לדוגמא – במקרה שלנו, אם הפירות עדינים, אין חובה לנער את המוקצה ובכך להזיק לפירות).

בדף מ"ז ע"א רבי זירא ורבי אסי דנים באפשרות לטלטל מחתה שמונח עליה מוקצה שהוקצה לשימוש בשבת עם מוקצה שלא הוקצה לשימוש. מהדברים עולה שהיתר זה, לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור, מותנה בכך שהמותר יהיה חשוב לבעליו (המבקש לטלטל אותו) יותר מהדבר האסור.

הרא"ש פירט את גדרי מוקצה באחת מתשובותיו (בשו"ת כלל כ"ב סימן ח). שם הוא הגדיר באופן הבא – מותר לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור, ואפילו אם הניח את המוקצה לפני שבת בכוונה (כפי שלמדנו בשיעור הקודם). אם ניתן לנער ולהפיל את המוקצה – עליו לעשות כן. אם לא ניתן, הן מצד שזה יכול לפגוע ברכושו (המותר או האסור בטלטול), או מכיוון שמעוניין לסלק את החפצים ממקום זה, מותר לו לטלטל את הבסיס עם ההיתר והמוקצה. וכ"פ בשו"ע או"ח (סימן שט סעיף ג וסימן שי סעיף ח).

חשיבות החפץ המותר

כאמור, האמוראים (בדף מז ע"א) מניחים כמובן מאליו שאין היתר לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור אם החפץ המותר אינו חשוב דיו.

לכאורה הסברא לכך מבוססת על דבריו היסודיים של תרומת הדשן (פסקים וכתבים קצג) שלמדנו בשיעור הקודם. איסורו של הבסיס לדבר האסור מבוסס על המודעות לכך שהבסיס מחזיק את האיסור, ולכן לא תהיה יכולת להשתמש בו בשבת. במקרה שלנו, מכיוון שגם החפץ שניתן לטלטל ולהשתמש בו נמצא על הבסיס, איננו מניחים שהאדם הקצה דעתו משימוש בבסיס. מצד שני, אם החפץ המותר אינו חשוב דיו, האדם לא יחשוב על השימוש בבסיס.

כיצד אומדים את חשיבותו של חפץ?

החיי אדם פוסק שמותר לטלטל את השולחן שדלקו עליו נרות שבת יחד עם החלות. החלות חשובות, מכיוון שזקוק להן לסעודת שבת.

הפוסקים הסיקו מכאן שהמדד לחשיבות הוא הצורך הנוכחי בחפץ המותר, ולא שווי ממוני. כ"פ המשנ"ב, אגרות משה ושש"כ. ברם הגרש"ז הגדיר את החשיבות לפי בחינה של על מה האדם היה מוותר, אילו היה נאלץ לוותר על אחד מהם. אך הודה שאם הבסיס מיועד בעיקר לחפץ המותר, הבסיס הוא בעיקר בסיס לחפץ המותר, גם אם המוקצה חשוב יותר.

קביעת דין הבסיס בין השמשות

למדנו בשיעור הקודם שהזמן הקובע אם הבסיס נאסר או לא הוא בין השמשות. מקביעה זו עלו שני דיונים – א. מהו דין הבסיס לדבר האסור שהמוקצה הוסר ממנו במשך השבת? ב. האם יכול להיות בסיס לדבר האסור באמצע השבת?

בשיעור זה אנו לומדים על בסיס שמותר לטלטלו, מכיוון שנקבע כבסיס לדבר המותר והאסור. יש לברר את השאלות המקבילות – מהו דין הבסיס לדבר האסור והמותר שהחפץ המותר הוסר ממנו במהלך השבת, והאם ניתן להתיר טלטול במשך השבת על ידי שיניח עליו חפץ המותר בטלטול?

א. בסיס לדבר המותר והאסור שהוסר ממנו החפץ המותר

אם זמן בין השמשות קובע באופן מוחלט אם החפץ הוא בסיס לדבר האסור, לכאורה הסרת החפץ המותר ממנו במהלך השבת לא יבטל אותו מהיתרו. ברם הפרי מגדים אוסר –

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רעט ס"ק יז אות ג

בסיס להיתר ואיסור בין השמשות ולאחר כך סילקו ההיתר, אסור לטלטלו

❖ **הרחבות – מהי סברתו של הפרי מגדים?**

אך רוב הפוסקים חלקו עליו –

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן רעז סעיף ו

ואף אם נפל הנר או שאר מוקצה שעל השלחן שנעשה בסיס להנר שהיה מונח עליו בכניסת השבת מכל מקום אם היה מונח על השלחן בכניסת השבת דהיינו בבין השמשות גם לחם שלצורך השבת¹ הרי נעשה בסיס לאיסור ולהיתר בכניסת השבת ואף לאחר שסלקו הלחם ממנו לא נעשה בסיס להנר בלבדו כיון שהוא כבר אחר כניסת השבת ולפיכך יכול לנערו להפיל מעליו הנר ושאר מוקצה לטלטלו אח"כ כמו שירצה

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשע) פרק כ סעיף נז

אם נמצא במשך בין השמשות על הדבר המותר גם מוקצה וגם דבר המותר בטלטול... מותר לטלטלו ... אפילו אחר שהוסר הדבר המותר בטלטול במשך השבת, והמוקצה נשאר על הדבר המותר

❖ **הרחבות – אם דעתו להסיר את ההיתר, האם זה תלוי במחלוקת בדין בסיס שכוונתו מראש להסיר ממנו את האיסור?**

¹ שימו לב שגם הוא מדגיש שחשיבות החלה נובעת מכך שזו חלה המיועדת לשבת.

ב. הנחת דבר המותר בטלטול כדי להתיר את טלטול הבסיס

לכאורה בזה צפויה לנו תמונת ראי של הסוגיה הקודמת. אם הבסיס נאסר מחמת הקצאתו משימוש, מכיוון שבכניסת השבת מדוע לכך שיש מוקצה האוסר את טלטולו, לכאורה הנחת חפץ שמותר לטלטלו על הבסיס לא תשיב אותו להיתר.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תתמו

שק שיש בו כיס מעות שרי לטלטל בשבת כמו קנונא אגב קיטמא אף על גב דאיכא עליהם שברי עצים. אבל להניח ביום השבת כדי לטלטל הכיס אסור

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שי סעיף ח

כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, מותר לטלטלו ... וכל זה לא מייירי אלל שיהיה היתר עם האיסור מצדו יוס: אבל אם היה האיסור עליו לצד, לא מהני מה שהניח אללו היתר בשבת

ברם, כל זאת רק אם הבסיס נעשה בסיס לדבר האסור לפני השבת. אם המוקצה הגיע לבסיס במהלך השבת, אין לו דין של בסיס לדבר האסור. בשיעור הקודם למדנו שבמצב זה ניתן להפיל את המוקצה, ולאחר מכן לטלטל את הבסיס. במצב זה, הפוסקים מתירים להניח חפץ שמותר לטלטלו בכדי להתיר את טלטול הבסיס

ט"ז אורח חיים סימן שי ס"ק ח

אם בשבת הונח עליו דבר איסור הואיל ובין השמשות לא אתקצאי ה"ל מוקצה לחצי שבת, וקיימא לן דאין מוקצה לחצי שבת אלא שכל זמן שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול ע"כ מותר להניח עליו דברים של היתר חשובים מן האיסור ומטלטלם

שימוש נפוץ ביותר בהיתר של בסיס לדבר המותר והאסור הוא הסרת הפמוטות, בהן הדליקו את נרות השבת, מהשולחן –

שמירת שבת כהלכה (מהדורה תשלט) פרק כ סעיף נט

פמוטות שעל גבי השולחן, שהיו בהם נרות דולקים עם כניסת השבת – הרי השולחן נהפך לבסיס לפמוטות. ואם לא היה עליו בשעת בין-השמשות גם דבר היתר חשוב הנחוץ לו לשבת – אסור לטלטל את השולחן גם לאחר שכבו הנרות (והוסרו הפמוטות על ידי נכרי...)

שם סעיף סא

נוהגים להניח על השולחן לפני כניסת השבת חלות, או כל דבר אחר בעל חשיבות שהוא נחוץ לשבת, כי אז אין השולחן נהפך לבסיס לאיסור, ומותר לטלטלו....

שם סעיף סג

הניח מערב שבת את הפמוטות על מגש, ונתן אותו על גבי השולחן, כשעל המגש גם דבר היתר חשוב הנחוץ לו בשבת, כי אז יהא רשאי לטלטל את המגש על הפמוטות שעליו בשבת אם צריך למקום שבו מונח המגש, או שרוצה להחליף את המפה או להסירה. אבל אסור לטלטל את המגש לצורך הפמוטות, דהיינו כדי לשמור עליהם

לסיכום:

בשיעור הקודם למדנו שהזמן המגדיר את החפץ כבסיס לדבר האסור הוא כניסת השבת. עלו שם שתי השלכות מרכזיות – א. מהו דין הבסיס לדבר האסור שהמוקצה הוסר ממנו במשך השבת? ב. האם יכול להיות בסיס לדבר האסור באמצע השבת? בשיעור זה אנו עוסקים בהיתרו של בסיס שמונח עליו גם חפץ שמותר לטלטלו. לכאורה הזמן הקובע יהיה בין השמשות. יש לברר את ההשלכות ההפוכות – א. מהו דין הבסיס לדבר האסור והמותר, שהחפץ המותר הוסר ממנו במהלך השבת? ב. האם ניתן להתיר טלטול במשך השבת על ידי שינוח עליו חפץ המותר בטלטול?

א. בסיס לדבר המותר והאסור שהוסר ממנו החפץ המותר

הפרי מגדים אסר את טלטול הבסיס שהיה מונח עליו מוקצה וחפץ המותר בטלטול בין השמשות, לאחר שהוסר ממנו החפץ המותר. לכאורה הבנתו היא שהבסיס לדבר המותר והאסור הוא בסיס לדבר האסור, שמותר לטלטלו כל עוד הוא משמש את ההיתר. משהוסר ממנו החפץ שמותר לטלטלו, הבסיס חוזר להיות בסיס לדבר האסור.

אך רוב הפוסקים (שו"ע הרב, שש"כ, ועוד) חלקו עליו. שהרי זמן בין השמשות קובע אם הבסיס הוא בסיס לדבר האסור אם לאו. מכיוון שבין השמשות נקבע שהוא אינו בסיס לדבר האסור, הסרת החפץ המותר במשך השבת אינה חוזרת ואוסרת אותו.

ב. הנחת דבר המותר בטלטול כדי להתיר את טלטול הבסיס

הרשב"א בתשובה אוסר לטלטל כיס מעות, גם אחרי שמניח עליו חפץ מותר. כלומר – הנחת החפץ שמותר לטלטלו בשבת אינו יוצר היתר לטלטל את הבסיס לדבר האסור. כאמור – משנקבע, בין השמשות, שהכיס הוא בסיס לדבר האסור, אסור לטלטלו.

הרמ"א (סימן שי סעיף ה) פוסק כדבריו.

הט"ז (וכך מסכימים הפוסקים) מציין שכמובן שזה רק אם הבסיס נקבע כבסיס לדבר האסור בין השמשות. אם המוקצה הונח בשבת עצמה, יכול להניח חפץ שמותר לטלטלו ולטלטל את הבסיס עם החפצים שעליו.

השלכה מעשית מאוד נוגעת לטלטול פמוטות. בשש"כ סיכם את הלכות הסרת הפמוטות מהשולחן –

- אם הפמוטות מונחים דולקים על השולחן בכניסת השבת, ואין חפץ חשוב נוסף על השולחן באותה עת – השולחן נעשה בסיס לדבר האסור.
- אם בנוסף לפמוטות הניח חלות, או חפץ אחר שזקוק לו במשך השבת, על השולחן לפני כניסת השבת – השולחן אינו בסיס לדבר האסור, אלא בסיס לדבר המותר והאסור.
- פמוטות דולקים המונחים על מגש על השולחן, ועליו חפצי היתר נוספים שזקוק להם במשך השבת – מותר לטלטל את המגש לצורך מיקום זה. אך אסור לטלטל את המגש בכדי לשמור על הפמוטות.

חלק עיקרי וחלק טפל מהבסיס

בתחילת השיעור הקודם למדנו שאם הניח מוקצה בתוך מגירה, על גבי כלים שמותר לטלטלם, הם אינם נעשים בסיס לדבר האסור, מכיוון שמטרתו היא להכניס את המוקצה למגירה, לא להניח על החפץ המותר. מהו דין המגירה עצמה – האם מותר להשתמש ולהזיז את המגירה עצמה במשך השבת? לכאורה אם המגירה תעמוד בגדרי בסיס לדבר המותר והאסור, מותר לטלטלה.

לכאורה הדין יהיה כך –

דין החפץ – הטעם להחמיר – החפץ המותר מחזיק רק את המוקצה. הטעם להקל – זו הנחה אקראית, ולכן לא נעשה בסיס.

דין המגירה – הטעם להחמיר – המוקצה הונח במגירה בכוונה. הטעם להקל – אם המגירה תעמוד בגדרי בסיס לדבר המותר והאסור.

נעבור לשלב הבא – דין השידה עצמה. האם מותר לטלטל את השידה שתלויה בה מגירה שהיא בסיס לדבר האסור?

משנה מסכת כלים פרק יח משנה ב (צוטטה במסכת שבת דף מד ע"ב)

מוכני שלה – בזמן שהיא נשמטת ... אין גוררין אותה בשבת בזמן שיש בתוכה מעות. ואם אינה נשמטת ... גוררין אותה בשבת אף על פי שיש בתוכה מעות

רמב"ם על משנה מסכת כלים פרק יח משנה ב

מוכני שלה, רוצה לומר מגירה שיש בה, לפי שהרבה עושין בתיבות השלחנים וברוב התיבות מגירות וקוראין להן גם תאים, יש מהן היוצאות ונפרשות מן התיבה או הארון ויש מהן שאינן בדלות ממנו אלא יוצאת עד גבול מסויים ונעצרת מלצאת. אם היתה המגירה הזו נבדלת ויוצאת ונפרשת מן התיבה ... הותר לגרור את המגירה הזו בשבת ואף על פי שיש בתוכה מעות שאינו מותר לטלטלן, מפני שאין המגירה הזו כלי בפני עצמו, וכאשר יגרור את המגירה ובה המעות הואיל ואינו יכול להוציאה ולהבדילה מן השדה הרי זו כאלו לא טלטל את המעות

ר"ש מסכת כלים פרק יח משנה ב

בזמן שבתוכו מעות - דכלי בפני עצמו הוא ובסיס לדבר האסור. אבל אם אינה נשמטת שרי דמיוחד דלא הוי בתוך השידה שהיא עיקר הכלי²

² חלקו הראשונים אם המוכני הוא הגלגל או המגירה או בסיס לשידה. לענייננו אין נפקא מינה

אם המגירה היא מגירה נשלפת, היא עצם נפרד מהשידה, לפיכך אסור לטלטל את השידה יחד עם המגירה, מכיוון שהוא עושה שתי פעולות נפרדות – גורר את השידה, וגורר את המגירה. אך אם המגירה אינה נשלפת, כאשר הוא גורר את השידה, הוא גורר את המגירה. המגירה טפלה לפעולה זו.

כשם שמותר לטלטל את הבסיס לדבר המותר והאסור, למרות שהמוקצה מונח עליו, כך מותר לטלטל את הבסיס כולו, אם המוקצה מונח על חלק הטפל אליו. תרומת הדשן הסיק מכאן לגבי שוכח מעות בכיס הבגד

תרומת הדשן סימן סט

שאלה: אחד שכח מעות במתג המטרון, שקורין קפ"י ציפפ"ל³, שרי לטלטל הקפ"א בעוד המעות בציפפ"ל או לאו? תשובה: יראה דשרי כה"ג לטלטל ולהשים על הראש. וראה מהא מתני' דמוכני שלה בזמן שהיא נשמטת כו', ואין גוררין אותה בשבת בזמן שיש עליה מעות ... דכשהיא נשמטת כלי בפני עצמה היא. אבל כשאינה נשמטת מותר לגוררה, אף על פי שיש עליה מעות, כיון שאין המעות על השידה שהיא עיקר הכלי ע"כ. אלמא דבתר עיקר אזלינן. ה"נ בקפ"י ציפפ"ל, ודאי הקפ"א עיקר הכלי, ומותר לטלטל הציפפ"ל כיון שאין המעות על עיקר הכלי, דגריירה וטלטול חדא היא

והרמ"א פסק את דבריו –

הגהת הרמ"א על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שי סעיף ז

כיס התפור בבגד, הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש ... אם שכח בו מעות, מותר לטלטל הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות הואיל ואין המעות על עיקר הבגד

הפוסקים העירו שאמנם תרומת הדשן נשאל על אדם ששכח, ובעקבותיו הרמ"א מעתיק את הפסק שלו, אך למעשה הבגד אינו בסיס לדבר האסור, גם אם המעות הונחו שם בכוונה –

מגו אברהם סימן שי ס"ק ז

הוי יודע דגבי מוכני ... אפילו הניח עליה מעות בכוונה מותר לטלטל השידה, כיון שאין המעות על עיקר הכלי ואם כן הוא הדין בכיס תפור בבגד

שימו לב שבמשנה ישנה הבחנה בין שני סוגי מגירות – שאינה נשלפת, שהיא טפלה לשידה; ונשלפת, שאינה טפלה לשידה. הבחנה נוספת יש לעשות בין שני סוגי כיסים -

בית יוסף אורח חיים סימן שט (לסעיף ה, סוף הסימן)

מכאן יש ללמוד לשוכח מעות בכיס שעושים בצידי המלבוש שנקרא פאלדיקיר"א אם אינה תפורה לארכה במלבוש אלא שפיה לבד תפור בחור שבמלבוש והיא כולה תלויה דשרי לטלטל המלבוש

גם כאשר הכיס מחובר לבגד ממש, ישנם שני סוגי כיסים. הסוג הראשון – בדים מחוברים היוצרים כיס, שאת כל הכיס הזה תופרים ומחברים לבגד (רוב כיסי המכנסיים שלנו הם כאלה). הכיס הזה יכול להיות טפל לבגד. הסוג השני – חתיכת בד שתופרים על הבגד (כמו רוב כיסי החולצות, וכן רוב הכיסים שבמדים צבאיים), והכיס הוא החלל שנוצר בין הבד שהוסיפו לבין הבגד עצמו. במקרה זה אומר הבית יוסף שהבגד עצמו הוא חלק מהכיס (שהרי, כאמור, הכיס נוצר מהחלל שבין הבד שהוסיפו לבין הבגד עצמו), כך שלא ניתן לומר שהכיס טפל לבגד. במקרה זה ישו בו דיני בסיס לדבר האסור הרגילים.

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשל"ט) פרק כ סעיף ע

... נמצא בכיס חפץ מוקצה בלבד⁴ ... הרי הכיס נהפך לבסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלו ...

³ נראה שמדובר במעין מגבעת שיש לה כיסים

⁴ אחרת מדובר בבסיס לדבר המותר והאסור, כ"ל

סעיף עא

ואשר לבגד עצמו –

- א. אם הכיס שמונח בו המוקצה נוצר על ידי תפירת בד על גבי עיקר הבגד, כך שהבגד עצמו משמש דופן לכיס, נעשה הבגד כולו בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלו גם לאחר שיוסר המוקצה מן הכיס.
- ב. כיס תפור בשפתיו אל הבגד, ואין עיקר הבגד משמש לו דופן, ונמצא בו מוקצה – אין הבגד נעשה בשל כך בסיס למוקצה, ודינו שונה מדין הכיס אשר אמנם נשאר בסיס לדבר האסור. לכן, אם צריך לטלטל את הבגד או ללבושו, ינער תחילה את הבגד כדי שהמוקצה ייפול מאליו, ואחר יטלטלנו או ילבשנו. ואם אי אפשר לנער את המוקצה, כגון שחושש שיאבד, או שהוא כבר לבוש בבגד ואינו יכול לפשוט אותו כדי לנער את המוקצה, מותר לטלטל את הבגד כשהמוקצה בכיסו

❖ הרחבות – חובת הניעור כאשר מוקצה נמצא על חלק הטפל לכלי

רבנות סימן שט סעיף ב סימן שי סעיפים ח-ט

סיכום

בסיס לדבר המותר והאסור

במשנה (מסכת שבת פרק כא משנה א) נאמר שמותר לטלטל כלכלה שיש בתוכה אבן. הגמרא (מסכת שבת דף קמ"ב ע"א) מבררת – מדוע הכלכלה אינה בסיס לדבר האסור? רבי יוחנן מבאר שהמשנה עוסקת בכלכלה מלאה פירות, וממילא מדובר בבסיס לדבר המותר והאסור. למסקנת הגמרא מדובר באבן שמהווה דופן לכלכלה, אך הגמרא אינה דוחה את העיקרון של דברי רבי יוחנן. מותר לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור. כמובן שהיתר זה הוא לפי הקריטריונים שלמדנו בשיעור הקודם – יש להסיר את המוקצה כאשר זה מתאפשר, בלא פגיעה ברכוש אחר (לדוגמא – במקרה שלנו, אם הפירות עדינים, אין חובה לנער את המוקצה ובכך להזיק לפירות).

בדף מ"ז ע"א רבי זירא ורבי אסי דנים באפשרות לטלטל מחתה שמונח עליה מוקצה שהוקצה לשימוש בשבת עם מוקצה שלא הוקצה לשימוש. מהדברים עולה שהיתר זה, לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור, מותנה בכך שהמותר יהיה חשוב לבעליו (המבקש לטלטל אותו) יותר מהדבר האסור.

הרא"ש פירט את גדרי מוקצה באחת מתשובותיו (בשו"ת כלל כ"ב סימן ח). שם הוא הגדיר באופן הבא – מותר לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור, ואפילו אם הניח את המוקצה לפני שבת בכוונה (כפי שלמדנו בשיעור הקודם). אם ניתן לנער ולהפיל את המוקצה – עליו לעשות כך. אם לא ניתן, הן מצד שזה יכול לפגוע ברכושו (המותר או האסור בטלטול), או מכיוון שמעוניין לסלק את החפצים ממקום זה, מותר לו לטלטל את הבסיס עם ההיתר והמוקצה. וכ"פ בשו"ע או"ח (סימן שט סעיף ג וסימן שי סעיף ח).

חשיבות החפץ המותר

כאמור, האמוראים (בדף מז ע"א) מניחים כמובן מאליו שאין היתר לטלטל בסיס לדבר המותר והאסור אם החפץ המותר אינו חשוב דיו.

לכאורה הסברא לכך מבוססת על דבריו היסודיים של תרומת הדשן (פסקים וכתבים קצג) שלמדנו בשיעור הקודם. איסורו של הבסיס לדבר האסור מבוסס על המודעות לכך שהבסיס מחזיק את האיסור, ולכן לא תהיה יכולת להשתמש בו בשבת. במקרה שלנו, מכיוון שגם החפץ שניתן לטלטל ולהשתמש בו נמצא על הבסיס, איננו מניחים שהאדם הקצה דעתו משימוש בבסיס. מצד שני, אם החפץ המותר אינו חשוב דיו, האדם לא יחשוב על השימוש בבסיס.

כיצד אומדים את חשיבותו של חפץ? החיי אדם פוסק שמותר לטלטל את השולחן שדלקו עליו נרות שבת יחד עם החלות. החלות חשובות, מכיוון שזקוק להן לסעודת שבת.

הפוסקים הסיקו מכאן שהמדד לחשיבות הוא הצורך הנוכחי בחפץ המותר, ולא שווי ממוני. כ"פ המשנ"ב, אגרות משה ושש"כ. ברם הגרש"ז הגדיר את החשיבות לפי בחינה של על מה האדם היה מוותר, אילו היה נאלץ לוותר על אחד מהם. אך הודה שאם הבסיס מיועד בעיקר לחפץ המותר, הבסיס הוא בעיקר בסיס לחפץ המותר, גם אם המוקצה חשוב יותר.

קביעת דין הבסיס בין השמשות

בשיעור הקודם למדנו שהזמן המגדיר את החפץ כבסיס לדבר האסור הוא כניסת השבת. עלו שם שתי השלכות מרכזיות – א. מהו דין הבסיס לדבר האסור שהמוקצה הוסר ממנו במשך השבת? ב. האם יכול להיות בסיס לדבר האסור באמצע השבת? בשיעור זה אנו עוסקים בהיתרו של בסיס שמונח עליו גם חפץ שמותר לטלטלו. לכאורה הזמן הקובע יהיה בין השמשות. יש לברר את ההשלכות ההפוכות – א. מהו דין הבסיס לדבר האסור והמותר, שהחפץ המותר הוסר ממנו במהלך השבת? ב. האם ניתן להתיר טלטול במשך השבת על ידי שינוח עליו חפץ המותר בטלטול?

א. בסיס לדבר המותר והאסור שהוסר ממנו החפץ המותר

הפרי מגדים אסר את טלטול הבסיס שהיה מונח עליו מוקצה וחפץ המותר בטלטול בין השמשות, לאחר שהוסר ממנו החפץ המותר. לכאורה הבנתו היא שהבסיס לדבר המותר והאסור הוא בסיס לדבר האסור, שמותר לטלטלו כל עוד הוא משמש את ההיתר. משהוסר ממנו החפץ שמותר לטלטלו, הבסיס חוזר להיות בסיס לדבר האסור. אך רוב הפוסקים (שו"ע הרב, שש"כ, ועוד) חלקו עליו. שהרי זמן בין השמשות קובע אם הבסיס הוא בסיס לדבר האסור אם לאו. מכיוון שבין השמשות נקבע שהוא אינו בסיס לדבר האסור, הסרת החפץ המותר במשך השבת אינה חוזרת ואוסרת אותו.

ב. הנחת דבר המותר בטלטול כדי להתיר את טלטול הבסיס

הרשב"א בתשובה אוסר לטלטל כיס מעות, גם אחרי שמניח עליו חפץ מותר. כלומר – הנחת החפץ שמותר לטלטלו בשבת אינו יוצר היתר לטלטל את הבסיס לדבר האסור. כאמור – משנקבע, בין השמשות, שהכיס הוא בסיס לדבר האסור, אסור לטלטלו.

הרמ"א (סימן שי סעיף ה) פוסק כדבריו.

הט"ז (וכך מסכימים הפוסקים) מציין שכמובן שזה רק אם הבסיס נקבע כבסיס לדבר האסור בין השמשות. אם המוקצה הונח בשבת עצמה, יכול להניח חפץ שמותר לטלטלו ולטלטל את הבסיס עם החפצים שעליו.

השלכה מעשית מאוד נוגעת לטלטול פמוטות. בשש"כ סיכם את הלכות הסרת הפמוטות מהשולחן –

- אם הפמוטות מונחים דולקים על השולחן בכניסת השבת, ואין חפץ חשוב נוסף על השולחן באותה עת – השולחן נעשה בסיס לדבר האסור.
- אם בנוסף לפמוטות הניח חלות, או חפץ אחר שזקוק לו במשך השבת, על השולחן לפני כניסת השבת – השולחן אינו בסיס לדבר האסור, אלא בסיס לדבר המותר והאסור.
- פמוטות דולקים המונחים על מגש על השולחן, ועליו חפצי היתר נוספים שזקוק להם במשך השבת – מותר לטלטל את המגש לצורך מיקום זה. אך אסור לטלטל את המגש בכדי לשמור על הפמוטות.

חלק עיקרי וחלק טפל לבסיס

מהו דין השידה שתלויה בה מגירה, שהיא בסיס לדבר האסור.

במשנה במסכת כלים (פרק יח משנה ב) נאמר שמותר לגרור שידה שתלוי בה מוכני (מגירה) שאינה נפרדת מהשידה, למרות שבמוכני יש מעות שהן מוקצה. בפירוש הרמב"ם והר"ש מבואר שזהו מפני שהמגירה טפלה לשידה. ברם אם המגירה נשלפת מהשידה, הרי שבטלטולו הוא מטלטל שני דברים נפרדים – את השידה, ואת המגירה.

נמצאנו למדים שכמותר לטלטל את הבסיס כולו אם המוקצה מונח על חלק הטפל לבסיס (כמו שהמגירה טפלה לשידה). תרומת הדשן למד מכך שהוא הדין לבגד שתלוי בו כיס. אם יש בכיס חפצים המוקצים, אין זה הופך את הבגד לבסיס לדבר האסור, מפני שהכיס אינו עיקר הבגד. הרמ"א (סימן שי סעיף ז) פוסק כדבריו.

הב"י ציין שישנו חילוק בין שני סוגי כיסים – א. בדים מחוברים היוצרים כיס עוד לפני תפירתם לבגד. תרומת הדשן התייחס לכיסים שכאלה. ב. בד המחובר לבגד עצמו, וחיבור זה הוא שיוצר את הכיס. הבית יוסף פוסק שבמקרה השני, הבגד עצמו הוא חלק מהבגד, כך שלא ניתן לומר שהכיס טפל לבגד.

הדברים נפסקו בשש"כ (מהדורה תשלט פרק כ סעיף ע).

בשיעור זה אנו מסיימים את הלכות בסיס לדבר האסור. בשיעור הבא נעסוק בטלטול מן הצד, ובכך נסיים בעזרת ה' יתברך את הלכות מוקצה.